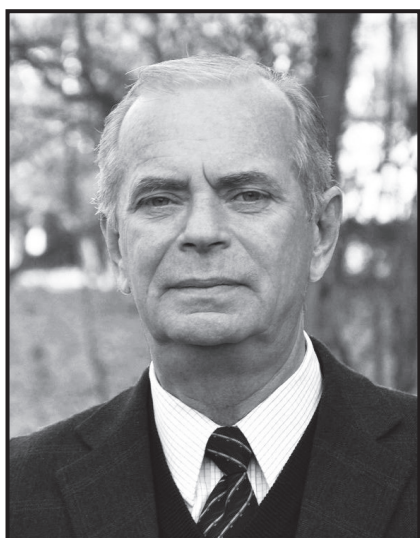

Пам'яті Юрія Моїсійовича ЯМПОЛЬСЬКОГО
(26.08.1946—27.07.2025)

Із глибоким сумом сповіщаємо, що 27 липня 2025 року на 79-му році пішов із життя видатний український учений у галузі радіофізики та космічної науки, головний науковий співробітник відділу радіофізики геокосмосу Радіоастрономічного інституту НАН України, член-кореспондент НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, професор, доктор фізико-математичних наук Юрій Моїсійович Ямпольський.

Він народився 26 серпня 1946 року в Запоріжжі в родині військовослужбовця та вчительки. Того ж року родина переїхала до Харкова. У 1964 році Юрій Ямпольський із золотою медаллю закінчує середню школу та вступає до радіофізичного факультету Харківського державного університету ім. О.М. Горького, якій успішно закінчує в 1969 році за спеціальністю «радіофізика та електроніка». Навчання на кафедрі космічної радіофізики визначило майбутні наукові пріоритети Ю.М. Ямпольського, пов'язані з вивченням

навколоземного плазмового оточення Землі — геокосмосу. Ще під час виконання дипломної роботи під керівництвом професора П.В. Бліоха в 1968 році його було запрошено й прийнято на роботу за сумісництвом в Інститут радіофізики та електроніки АН УРСР (нині — ІРЕ ім. О.Я. Усикова НАН України), де він працював до 1985 року. У цей період його наукову діяльність було зосереджено на експериментальних дослідженнях поширення наддовгих радіохвиль у хвилеводі Земля—іоносфера, за результатами яких у 1978 році ним було успішно захищено кандидатську дисертацію. У 1983 році Ю.М. Ямпольський за конкурсом обирається на посаду старшого наукового співробітника й відтоді практично самостійно визначає напрям подальших досліджень — вирішення проблем короткохвильової загоризонтної радіолокації з використанням великої антени створеного в ІРЕ радіотелескопа УТР-2, рекордної за розмірами та технічними можливостями. Ідею використання УТР-2 для іоносферних радіолокаційних досліджень було підтримано професором П.В. Бліохом і схвалено академіками С.Я. Брауде і Л.М. Литвиненком.

Роботи в рамках програми іоносферних радіолокаційних досліджень із використанням УТР-2 було продовжено та розвинено у створеному в 1985 році Радіоастрономічному інституті АН УРСР (нині — РІ НАН України). У цьому науковому напрямі групою співробітників під керівництвом Ю.М. Ямпольського протягом десяти років було отримано низку нових фундаментальних і прикладних наукових результатів, підготовлено та захищено три кандидатські й одну докторську (1990, Ю.М. Ямпольський) дисертації.

У 1993 році на основі цієї групи було створено науково-дослідний відділ іоносферного поши-

рення радіохвиль (згодом — відділ радіофізики геокосмосу). Після цього розвивається активна міжнародна наукова співпраця відділу з колегами зі США, Норвегії, Австрії та Швеції. Іоносферно-магнітосферні дослідження підтримуються спеціальною постановою, і цей напрям досліджень включається до основної тематики інституту.

Приблизно ж відтоді починається новий етап у науковій творчості Ю.М. Ямпольського — антарктичні дослідження. Разом із директором інституту Л.М. Литвиненком і за дорученням академіка Б.Є. Патона в 1993 році він формулює пропозиції щодо електромагнітних досліджень верхньої атмосфери в Антарктиці. Згодом, після передачі британської антарктичної станції «Фарадей» під юрисдикцію України, РІ НАН України стає головною організацією за цим науковим напрямом і вже понад 20 років очолює геокосмічні дослідження на українській антарктичній станції «Академік Вернадський». Практично всі наукові плани, сформульовані в далекому 1993 році, на тепер реалізовано на станції завдяки наполегливій і цілеспрямованій праці Ю.М. Ямпольського та його учнів. Наразі відбулися 29 зимівель на станції, сім сезонних і три морські експедиції. Зусилля співробітників інституту та відділу радіофізики геокосмосу в Антарктиці відзначено Державною премією України, двома орденами «За заслуги», грамотою Верховної Ради України та пам'ятними відзнаками МОН і НАН України.

Серед всесвітньо найбільш вагомих і всесвітньо відомих результатів Ю.М. Ямпольського слід зазначити розробку фізичного механізму перенесення потужних погодних збурень на висоти геокосмосу та до магнітосполученого регіону, відкриття ефектів «саморозсіяння» потужного високочастотного випромінювання та збудження ним штучних геомагнітних пульсацій, створення моделі радіального дрейфу стимульованих плазмових неоднорідностей. Він започаткував наукову програму досліджень геокосмосу в Антарктиді й Арктиці. Під його головуванням було реалізовано та виконувалося багато міжнародних проєктів із досліджень «електромагнітного

клімату» Землі, глобальної грозової активності, проявів тропосферної активності в іоносфері, наддовгого поширення радіохвиль, природних нелінійних ефектів у навколоземному просторі тощо. Під його керівництвом розроблено низку оригінальних методів діагностики плазмового оточення Землі, вперше запроваджено використання глобальних електромагнітних резонаторів як індикаторів космічної погоди. Він координував роботу трьох постійно діючих електромагнітних обсерваторій, розташованих в Україні, на українській антарктичній станції «Академік Вернадський» і на острові Шпіцберген, був науковим керівником наукового об'єкту, що становить національне надбання — Комплексу електромагнітного зондування навколишнього середовища в Низькочастотній обсерваторії РІ НАН України.

Юрій Моїсійович є автором і співавтором близько 400 наукових праць, зокрема й трьох монографій. Він приділяв велику увагу підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації, під його керівництвом захищено 14 кандидатських і 3 докторські дисертації, він також був консультантом трьох дисертацій докторів філософії університетів США.

Його було обрано головою комісії «Іоносферні радіодослідження» Українського комітету радіосоюзу URSI (з 2020 року), він був офіційним представником НАН України в Європейській науковій асоціації EISCAT (з 2020 року), а також лауреатом почесної грамоти та медалі Верховної Ради України (2005).

Юрій Моїсійович Ямпольський був глибоко ерудованим ученим, організатором науки та мудрим наставником, водночас умів просто й чітко формулювати складні наукові проблеми та шляхи їхнього вирішення, відрізнявся здатністю підтримувати колег і друзів у важкі життєві періоди, мав тонке почуття гумору.

Світла пам'ять про Юрія Моїсійовича Ямпольського назавжди залишиться в серцях співробітників Інституту, колег, учнів і товаришів — усіх, хто мав честь з ним спілкуватися, працювати і осягати тонкощі великої науки.

Колеги, друзі, учні